

УДК 372.881.111.1:61-057.875:614.253

ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ СОЦІАЛЬНО-ДЕОНТОЛОГІЧНОГО КОМПОНЕНТА ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ СТУДЕНТІВ-МЕДИКІВ НА ЗАНЯТТЯХ ПРОФЕСІЙНО СПРЯМОВАНОЇ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Камінська І.П., к. психол. н.,
викладач кафедри іноземних мов

Національний медичний університет імені О.О. Богомольця

У статті розглянуто питання міждисциплінарної інтеграції викладання професійно спрямованої іноземної мови студентам-медикам та психологічного розвитку професійної компетентності медиків. Автором надано рекомендації з формування соціально-деонтологічного компонента професійної компетентності на заняттях з іноземної мови. У статті визначено основні види та форми роботи, запропоновані інтеграційні методи навчання. Автор надає власну розроблену програму роботи зі студентами на заняттях із медичної англійської мови. У статті розкрито практичні особливості розвитку психологічних якостей на заняттях із медичної англійської на прикладі особистісного досвіду автора.

Ключові слова: *студенти-медики, професійна компетентність, соціальний компонент, деонтологія, професійна іноземна мова.*

В статье рассмотрены вопросы междисциплинарной интеграции преподавания профессионально направленного иностранного языка студентам-медикам и их психологической подготовки к профессиональному взаимодействию. Автором представлены рекомендации по формированию социально-деонтологического компонента профессиональной компетентности на занятиях по иностранному языку. В статье обозначены основные виды и формы работы, предложены интеграционные методы обучения. Автор представляет свою разработанную программу работы со студентами. В статье раскрыты практические особенности развития психологических качеств на занятиях профессионального английского языка на личном опыте автора.

Ключевые слова: *студенты-медики, профессиональная компетентность, социальный компонент, деонтология, профессиональный иностранный язык.*

Kaminska I.P. PECULIARITIES OF THE PROFESSIONAL COMPETENCE SOCIAL-DEONTOLOGICAL COMPONENT DEVELOPMENT IN MEDICAL STUDENTS ON THE MEDICAL ENGLISH CLASSES

The article deals with the issue of interdisciplinary integration of teaching medical foreign language and psychological training of professional interaction readiness. The author provides her recommendations on «shaping» the medical student's professional competence on English classes. The article defines basic kinds and methods of teaching, offers the integration training methods. The author provides her own curriculum of medical English classes with psychological training integration. The article uncovers practical peculiarities of the development of psychological qualities by medical students on English classes.

Key words: *medical students, professional competence, social component, deontology, professional foreign language.*

Постановка проблеми. Якість взаємодії медика та пацієнта зумовлена фаховими характеристиками медичного працівника: рівнем його професійних знань, умінь і навичок, з яких велике значення мають його комунікативні уміння, що представлені комунікативною компетентністю. Соціально-деонтологічний компонент комунікативної компетентності медика охоплює навички продуктивного спілкування з пацієнтом, толерантність, позитивне комунікативне настановлення, соціальну мотивацію спілкування, які зумовлюють високу ефективність взаємодії. Заняття іноземної мови фахового спрямування, основним змістом яких є організація спілкування лікаря з пацієнтом, всебічно сприяють розвитку комунікативної компетентності лікаря як рідною, так і англійською мовами. У зв'язку з інте-

рактивним характером занять із професійної медичної іноземної мови автором було визначено тему дослідження: *Особливості розвитку соціально-деонтологічного компонента комунікативної компетентності студентів-медиків на заняттях із професійно спрямованої іноземної (англійської) мови.*

Постановка завдання. Мета статті – визначити поняття та структуру соціально-деонтологічного компонента професійної комунікативної компетентності медиків (та студентів-медиків зокрема), сформулювати особливості (види, форми, методи роботи) розвитку соціально-деонтологічного компонента на заняттях із фахової англійської мови медичного спрямування, проаналізувати основні труднощі на таких заняттях та запропонувати шляхи їх корекції.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Питання професійної компетентності медиків, зокрема студентів-медиків, вивчалася вітчизняними та закордонними науковцями [1; 3; 4; 5; 10; 11]. Автори зазначають необхідність формування професійної компетентності для здійснення професійної діяльності фахівцем. М. Сердюк досліджує професійну компетентність і компетенцію лікаря, наголошуючи на тому, що компетенція являє собою низку сформованих навичок і вмій, а компетентність лікаря є практичним виявленням-застосуванням компетенцій [8]. М. Мруга визначає професійну компетентність як здатність фахівця виконувати свої професійні обов'язки, зокрема для медиків – здійснювати лікувальний процес [5]. Автори визначають у структурі професійної компетентності: когнітивний (сукупність знань лікаря), операційний (сукупність навичок практичної діяльності та їх реалізація) і аксіологічний (представлений особистими якостями лікаря) компоненти [4]. За іншою класифікацією, виділяють інформаційний компонент компетентності лікаря (робота з інформацією), проектувальний (організація роботи, визначення термінів тощо), аналітичний, креативний, рефлексивний (аналіз діяльності) та соціальний (взаємодія з іншими людьми) [6]. Автором в її дисертаційному дослідженні було визначено соціально-деонтологічну значущість компетентності лікаря, адже соціальний компонент професійної компетентності лікаря нерозривно пов'язаний із деонтологічним застосуванням [3]. Отже, соціально-деонтологічна компетентність лікаря представлена практичним застосуванням знань, умінь та навичок взаємодії з пацієнтами з урахуванням основних принципів деонтології медичного працівника.

Виклад основного матеріалу дослідження. У структурі соціально-деонтологічного компонента професійної компетентності медика автором, на основі аналізу літературних джерел [2; 5; 8], виділено такі підкомпоненти (як і в структурі кожної компетентності): когнітивний деонтологічний, організаційний деонтологічний, емоційно-рефлексивний деонтологічний, мотиваційний деонтологічний, комунікативний деонтологічний. Автором проаналізовано визначені підкомпоненти й окреслено можливість їхнього розвитку на заняттях професійно спрямованої іноземної мови (далі – ІМ).

Когнітивний деонтологічний підкомпонент представлений здатністю медика сприймати й опрацьовувати нову інформацію про види та способи взаємодії з па-

цієнтами, зокрема іноземною мовою. Значна кількість світових літературних джерел із деонтології представлена англійською мовою, не всі з яких наявні в перекладі, тому опанування іноземної мови на рівні, достатньому для читання літератури в оригіналі, дозволяє медику збагатити свої знання деонтології. Для розвитку даного підкомпонента на заняттях ІМ у медичному вищому навчальному закладі (далі – ВНЗ) доцільно опрацьовувати англомовні статті з деонтології, пред'являти студентам аудіо- та відеофрагменти деонтологічних лекцій, показувати уривки з фільмів, які демонструють взаємодію пацієнта з лікарем.

Мотиваційний деонтологічний підкомпонент становить власне мотивацію лікаря до взаємодії з пацієнтом, яка повинна бути альтруїстично спрямована. За прагматичної або наукової мотивації діяльності лікаря загальна професійна деонтологічна структура стає викривленою та потребує корекції. Обговорення зі студентами-медиками на заняттях основних мотивів їхнього вибору професії та можливі альтернативи, проведення викладачем ІМ анкетування, ознайомлення студентів із прикладами дбайливого ставлення лікарів до пацієнтів, власного альтруїзму світових корифеїв медицини на заняттях із професійної англійської мови сприяє корекції мотивації студентів.

Організаційний деонтологічний компонент представлений вміннями медиків взаємодіяти в робочій ситуації, навичками самоорганізації та самоконтролю, вміннями швидко приймати рішення. Ділові ігри на заняттях англійської мови, створення портфеля англомовних кейсів, відтворення робочих ситуацій «лікар – пацієнт» сприяють розвитку даного підкомпонента.

Емоційний деонтологічний підкомпонент містить навички емоційної саморегуляції, регуляції способів взаємодії з іншими (афіліації та відторгнення), саморефлексії тощо. Інтерактивність занять з англійської мови, різноманітні завдання, аналіз взаємодії прийд час організації роботи з керуванням викладачем сприяють розвитку емоційного підкомпонента. На думку автора, корисним є виокремлення студентами власних почуттів («Що Ви відчуваєте, коли <...>»), які виникають під час міжособистісної взаємодії з іншими, перегляду фільмів тощо.

Комунікативний деонтологічний компонент містить комунікативну настанову, комунікативний негативізм, сформованість деонтологічної культури мовлення медичного працівника. Спілкування з пацієнтом з урахуванням комунікативного деонто-

гічного компонента спрямоване на повагу до останнього. Вивчення студентами основних фраз-кліше спілкування з пацієнтом англійською мовою, виховання культурного та ввічливого стилю спілкування та формування позитивного комунікативного настановлення здійснюється викладачами професійної англійської мови завдяки завданням складання діалогів, демонстрації аудіо- та відеофрагментів спілкування фахівців за кордоном. Також на заняттях варто пропрацювати «важкі» ситуації сповіщення пацієнта про діагноз (інтерактив «Як повідомити пацієнта про те, що в нього рак»), взаємодії з людьми похилого віку чи негативно налаштованим пацієнтом тощо.

Форми роботи для розвитку соціально-деонтологічного компонента професійної компетентності на заняттях з іноземної мови – індивідуальна (завдання кожному студенту), групові (що передбачає як роботу студентів у малих групах, коли студентська група поділена на 2–3 підгрупи, так і роботу з великою групою) та колективні (робота з потоком, з курсом, під час організації конференції тощо). Види роботи – пояснювально-ілюстративна (класичне навчання англійської мови), комп'ютерне навчання (організація комп'ютерної платформи та навчання онлайн), проблемне навчання (вирішення кейсів англійською мовою, дослідження окремої теми), інтерактивне навчання (здебільшого заняття з англійської мови є інтерактивними та передбачають взаємодію і творчість студентів-медиків).

Автором розроблено низку завдань і блоків завдань для розвитку соціально-деонтологічного компонента професійної компетентності студентів-медиків на заняттях із фахової англійської мови:

1. Представлення студентам текстових блоків, аудіо- та відеоблоків, присвячених деонтології медичної професії, англійською мовою. Сюди включено тексти, фрагменти інтерв'ю та лекцій, присвячені основам деонтології, цікаві випадки альтруїстичного (та контрастного егоїстичного) поведіння лікарів. Викладачем сформований пакет відеоматеріалів, підібраних у мережі Інтернет, які показують зразки ефективної комунікації лікаря з пацієнтом, а також приклади низькоефективної комунікації (записані ігрові відео неповажного ставлення лікарів). Викладачем розроблено блок завдань до даного пакета: відтворення за зразком, аналіз пред'явленого матеріалу, визначення ключових фраз, стилістики спілкування та його імітація студентами.

2. Кейсові вправи на взаємодію, що представлені розробленим викладачем

блоком кейсів можливих ситуацій взаємодії лікаря та пацієнта у звичайних і екстрених ситуаціях. Можна прописувати деякі репліки учасників взаємодії або студенти отримують загальну інструкцію та створюють монологи чи діалоги. На початковій стадії студенти складають репліки монологу чи діалогу за зразком, шляхом підстановки. Можливе ускладнене завдання: в інструкції викладачем можуть бути зазначені умови взаємодії, що включають «важку», конфліктну ситуацію, і за заданих умов студент-медик повинен спілкуватися з пацієнтом.

3. Групова робота студентів з аналізу успішності відтвореної комунікації лікаря та пацієнта іноземною мовою, із зазначенням переваг і недоліків та власним відтворенням подібної ситуації. У даному разі поєднується групова та колективна робота.

4. Рольові ігри, в яких один зі студентів виконує роль пацієнта, згідно з легендою, а інший – лікаря. Цікавим є окреслення викладачем умов спілкування з урахуванням соціокультурних особливостей (пацієнт – старий англословний дідусь з дефектом мовлення, лікар добре розмовляє, але драгівливий).

5. Опитування студентів наприкінці проходження курсу щодо винесеного об'єму знань, деонтологічних аспектів, взаємодії з пацієнтами англійською мовою. Автором запропоновано студентам написати есе на тему спілкування з пацієнтами, позитивних і негативних аспектів взаємодії.

Загалом, завдання англійською мовою, спрямовані на розвиток соціально-деонтологічного компонента професійної компетентності студентів-медиків, були введені на заняттях за такою схемою: презентація зразка, ознайомлення зі світовими тенденціями спілкування, відтворення зразка, складання власного діалогу та його подальше обговорення, висновки студентів і викладача. Також запропоновано модель «продовженого фідбеку», коли студенти ділилися враженнями на наступному занятті після виконання вправ. Отже, водночас студенти опановували професійну англійську та розвивали визначені психологічні складники характеристики деонтологічного компонента професійної компетентності.

На заняттях із професійно спрямованої англійської мови автором були визначені такі теми:

1. Communication of a physician with a patient: meeting. History taking. Recording complaints. Inquiry.

2. Communication of a physician with a patient under the defined conditions: angry patient, tired physician, hard working day.

3. Communication of a physician with a child, communication with the child's parents.

4. Communication of a physician with terminally ill patients. Speaking on the palliative care.

5. Communication of a physician with relatives of a dying patient on the organ transplantation issue.

6. Telling bad news to the relatives.

Заняття проводилися зі студентами 2 курсу Національного медичного університету імені О.О. Богомольця, загалом протягом 2017 навчального року викладачем проведено заняття зі 125 студентами 2 курсу, під час викладання предмета «Іноземна мова професійного спрямування» викладачем були проведені заняття із зазначених тем. Аналіз показав, що найважчою для сприйняття студентами виявилася тема про повідомлення родичам про смерть і отримання згоди на трансплантацію органів, студенти виявили негативне ставлення до такого аспекту взаємодії з пацієнтом, відмовлялися складати діалоги, обертали завдання на жарт («Мої пацієнти не будуть помирати, я буду офтальмологом»). На думку автора, це свідчить про недостатньо сформований деонтологічний компонент професійної компетентності майбутніх лікарів, що потребує значної корекції, адже смерть пацієнта та пов'язана з нею комунікація, на жаль, є невід'ємними складниками професії лікаря. Найлегшою виявилася тема знайомства лікаря з пацієнтом і складання історії хвороби останнього. Більш важким було виконання завдань з окресленням деяких особливостей: знайомство з пацієнтом, який страждає на невиліковну хворобу, знайомство із соціально неблагонадійним пацієнтом тощо. Під час виконання завдання «Знайомство з пацієнтом без місця проживання – безхатченком» деякі студенти відмовлялися виконувати рольові завдання, заперечуючи можливість прийому такого пацієнта взагалі.

Підсумкове есе показало різне сприйняття студентами даних занять та завдань. Загалом, студенти позитивно оцінили виконання завдань з імітації взаємодії лікаря з пацієнтом. У деяких творах студенти негативно ставилися до завдань, брали під сумнів їхню ефективність (не сподобалося розігрування ситуацій), заявляючи про несерйозність такого виду навчання. На думку авторів, це спричинено серйозним механізмом психологічного спротиву та відторгнення ідей смерті пацієнта, роботи з пацієнтами, що помирають, роботи із соціально неблагонадійними пацієнтами. Професійна компетентність медика перед-

бачає не тільки його знання про способи лікування термінальних пацієнтів, але і про способи міжособистісної комунікації з останніми, їх сприйняття лікарем, пропрацьованість власних страхів і комплексів, зокрема страху власної смерті, і, як віддзеркалення, страху смерті власного пацієнта. Необхідна корекція такого ставлення до початку практики студентів.

Основними труднощами формування соціально-деонтологічного компонента на заняттях із фахової англійської мови є, на думку автора, психологічна неготовність студентів до інтеграції вивчення англійської мови та глибокої психологічної роботи над собою, несерйозне ставлення останніх до інтерактивного навчання. Також викладач має зважати на рівень знань студентів, адже за початкового низького рівня знань з англійської мови, нижче за Pre-Intermediate, наявні деякі організаційні труднощі в навчанні їх монологічного та діалогічного мовлення, викладачу потрібно змінювати план занять відповідно до рівня знань студентів. Що стосується переваг такого навчання, то автор вважає доречним використання інтерактивних завдань з імітації спілкування з пацієнтом англійською мовою й одночасне опанування студентом деонтологічних особливостей професійної взаємодії.

Висновки із проведеного дослідження. Професійна компетентність лікаря передбачає набір знань, вмій і навичок професійної взаємодії з пацієнтом. Автором визначено соціально-деонтологічний компонент професійної компетентності лікаря як складник, який виражає здатність лікаря до міжособистісного спілкування з пацієнтами, з дотриманням деонтологічних принципів: альтруїзму, взаємодії, спрямованої на благо пацієнта, водночас згідно зі світовими етичними стандартами. Автором сформовано програму розвитку соціально-деонтологічного компонента професійної компетентності лікаря, запроваджену на заняттях із фахової англійської мови, зважаючи на інтерактивність навчання останньої. Визначено основні труднощі інтеграції психологічного тренінгу та навчання англійської мови: психологічна неготовність студентів до інтеграції предметів, низький рівень знань студентів з англійської мови, механізми психологічного захисту в студентів щодо тем смерті пацієнтів, взаємодії із соціально ненадійними пацієнтами, що, на думку автора, є відображенням власних страхів і побоювань студентів. Даний компонент потребує корекції на заняттях з англійської мови та із психологом для успішної реалізації медиками себе на початку кар'єри.

Вважаємо перспективним подальше дослідження сформованості фахової готовності й інтеграції формування соціально-деонтологічного компонента готовності на заняттях фахової іноземної мови в студентів-аспірантів, які вже мають державний диплом і дозвіл на практику.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Архипова Г. Формирование иноязычной компетентности будущего специалиста (медицинского профиля): автореф. дисс. ... канд. пед. наук: 13.00.08. Чита, 2006. 34 с.
2. Бондарчук О. Психологія сім'ї: курс лекцій. К.: МАУП. 2001. С. 96.
3. Борисюк А. Психологічні особливості професійної діяльності лікаря. Актуальні питання суспільних наук та історії медицини. 2015. № 4. С. 118–121.
4. Камінська І. Психологічні особливості формування деонтологічної культури майбутніх медиків заходами іноземної мови: автореф. дис. ... канд. психол. наук: 19.00. 07. К.: 2015. 22 с.
5. Лимар А. Аналіз дослідження сформованості готовності до безконфліктної взаємодії з пацієнтами студентів-медиків. Вісник Чернігівського нац. пед. університету ім. Т.Г. Шевченка. Серія «Психологічні науки». 2010. Вип. 82. С. 366–371.
6. Мруга М. Визначення поняття професійної компетентності. Науковий вісник Миколаївського державного університету: зб. наук. праць. Педагогічні науки: у 2-х т. Миколаїв: МДУ, 2005. Вип. 10. Т. 2. С. 89–93.
7. Перцев Д. Формування комунікативної компетентності студентів-медиків на додипломному етапі навчання. Проблеми екологічної та медичної генетики і клінічної імунології: збірник наукових праць. Київський нац. університет ім. Тараса Шевченка; Луганський державний медичний університет. К.; Луганськ, 2011. Вип. 6(108). С. 472–476.
8. Сура Н. Навчання студентів університету професійно орієнтованого спілкування іноземною мовою 2005 р.: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Луганськ, 2005. 20 с.
9. Сердюк А. Визначення компетенції в оцінці якості підготовки фахівців у системі безперервного професійного розвитку лікарів / Ю. Вороненко, А. Сердюк, О. Мінцер, В. Краснов, А. Коблянська, Л. Бабінцева. Україна. Здоров'я нації. 2007. № 1. С. 118–123.
10. Allen J.P.V., Widdowson H.G. Teaching the Communicative Use of English. Episodes in ESP. A source and reference book on the development of English for Science and Technology / J. Swales. New York: Prentice Hall, 1998. P. 73–87.
11. Hymes D. On Communicative Competence. The Communicative Approach to Language Teaching / C.J. Brumfit and K. Johnson (eds.). London, 1979. P. 5–27.